

2014-2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 9 prioriteto „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ 09.4.2-ESFA-V-715 priemonės projekto „Bendrojo ugdymo mokytojų bendrųjų ir dalykinių kompetencijų tobulinimas“

REKOMENDACIJOS DĖL ATNAUJINTŲ BENDRŲJŲ PROGRAMŲ PRITAIKYMO KALBĖJIMO IR KALBOS SUTRIKIMŲ TURINTIEMS MOKINIAMS

Rekomendacijas rengė: logopedė ekspertė Laima Paulauskienė, logopedė metodininkė Giedrė Džiaugienė

Sutrikimo apibūdinimas: pagrindiniai požymiai ir jų raiška

Kalbėjimo ir kalbos sutrikimai – tai heterogeniška sutrikimų grupė, kuriai priskiriami visos kalbos sistemos ar jos dalies sutrikimai. Asmenims būdingi tarimo, sklاندaus kalbėjimo ar balso valdymo sunkumai. Šiai grupei priskiriami ir tokie sutrikimai, kai asmuo turi kalbos raiškos ir/ar kalbos suvokimo sunkumų. Kalbos sutrikimams priskiriami fonologiniai kalbos sutrikimai, kalbos neišsivystymas ir kalbos netekimas. Kalbėjimo sutrikimai skirstomi į fonetinius sutrikimus, sklاندaus kalbėjimo sutrikimus, balso sutrikimus.

Ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus mokiniai dažniausiai turi kalbėjimo ir kalbos sutrikimų.

Fonetiniai sutrikimai

Fonetiniai sutrikimai - tai įvairūs garsų tarimo sutrikimai, kai girdimasis suvokimas yra pakankamai išlavėjęs. Galimi šio pogrupio sutrikimai: fonetinė artikuliacinė dislalija, dizartrija (hipotoninė, hipertotoninė), rinolalija (organinis hipernosinumas).

- Dislalija (šveplavimas) – garsų tarimo sutrikimas esant normaliai klausai ir normaliai periferinio kalbos aparato inervacijai.
- Dizartrija – garsų tarimo sutrikimas, sąlygojamas periferinio kalbos aparato nepakankamumo.
- Rinolalijos atveju yra sutrikęs garsų tarimas, sąlygojamas anatominių ir funkcinių periferinio kalbos aparato pakitimų. Mokiniui būdingas balso nosinumas, kartais vadinamas „šniaukrojomu“.

Mokiniai, turintys fonetinę artikuliacinę dislaliją, sunkesnės artikuliacinės struktūros garsus keičia lengvesniais (pvz.: garsą [r] keičia į [l], garsą [š] keičia į [s], garsą ž - į [z], [h] - į [ch], kartais sudėtingesnės artikuliacijos garsai yra praleidžiami.

Gali būti kompleksiniai sutrikimai, kada yra gretutiniai sutrikimai arba įvairūs sutrikimų deriniai iš nurodytų sutrikimų grupių.

Sklandaus kalbėjimo sutrikimai	<p>Daugiausiai iš kalbėjimo sutrikimus turinčių mokinių mokymosi sunkumų patiria mokiniai, turintys sklandaus kalbėjimo sutrikimą. Sklandaus kalbėjimo sutrikimui (mikčiojimui) būdingi garsų, skiemenų pakartojimai, garsų tęsimas, tylūs užsikirtimai, kuriuos sukelia padidėjusi artikuliacijos aparato raumenų įtampa.</p> <p>Pagrindiniai ilgai trunkančio mikčiojimo požymiai: skirtingas užsikirtimų dažnumas ir trukmė, pakitęs mokinio balsas, pakitęs kalbėjimo tempas. Dažnai stebimi antriniai (lydimieji) mikčiojimo požymiai ir emocinės reakcijos.</p>
Balso sutrikimai	<p>Kalbėjimo sutrikimams priskiriami balso sutrikimai (afonija, disfonija, fonastenija) – nuo visiško balso nebuvimo iki dalinio balso funkcijos sutrikimo, nusilpimo dėl pataloginių gerklų ar nervų sistemos pažeidimų. Šis sutrikimas pasitaiko gana retai.</p>
Fonologiniai sutrikimai	<p>Fonologiniai sutrikimai - tai garsų tarimo trūkumai, kai sutrikęs girdimasis suvokimas ar nesusiformavę garsų artikuliavimo bei foneminiai vaizdiniai. Galimi šio pogrupio sutrikimai: foneminė akustinė dislalija, foneminė artikuliacinė dislalija, dizartrija (hipotoninė, hipertininė, mišri), organinis hipernosinumas.</p> <p>Fonologiniams sutrikimams būdingas ne tik netaisyklingas panašių skambančių garsų tarimas, jų painiojimas, bet ir neišlavėjęs foneminis suvokimas. <u>Foneminis suvokimas</u> – tai gebėjimas iš klausos nustatyti skirtingą garsų skambėjimą žodžiuose, pvz., duslumą ir skardumą (p-b, t-d, k-g, s-z, š-ž), ilgumą ir trumpumą (u-ū, i-y), kietumą ir minkštumą (o-io, u-iu), siaurumą ir platumą (e-è, e-ie, o-uo) bei kitus skambėjimo skirtumus.</p> <p>Foneminio suvokimo trūkumai ypač išryškėja vaikams mokantis skaityti ir rašyti. Foneminio suvokimo neišsivystymas gali nulemti disleksijos (skaitymo) ir disgrafijos (rašymo) sutrikimo atsiradimą.</p>
Kalbos neišsivystymas	<p>Kalbos neišsivystymas – tai visos kalbos sistemos nepakankamas susiformavimas, apimantis garsų tarimą, panašių garsų skyrimą, žodyno, kalbos gramatinio taisyklingumo bei rišliosios kalbos plėtrą. Nustatomi 3 kalbos neišsivystymo lygiai: nežymus, vidutinis, žymus.</p> <p>Esant <u>nežyriam kalbos neišsivystymui</u> dažniausiai vaikai kalba netaisyklinga, išlieka panašių garsų skyrimo, garsų analizės ir sintezės žodžiuose sunkumai. Nors vaikai kalba 4-5 žodžių sakinius, tačiau pasitaiko žodžių kaitymo bei derinimo klaidų. Šie vaikai žino ir vartoja daugiau sąvokų, tačiau raiška lieka apsunkinta dėl nepakankamai gausaus žodyno.</p> <p>Vaikai su <u>vidutiniu kalbos neišsivystymu</u> netaisyklingai taria daug kalbos garsų, stebimos dažnos žodžių derinimo klaidos (pvz.: du gėlė, raudona obuolys, katė - jis), žodynas siauras ir netikslus (pvz.: šaukštas→valgyti). Nors vaikas kalba sakiniiais, tačiau būdinga neįprasta žodžių tvarka. Spontaninė kalba išlieka sunkiai suprantama.</p> <p><u>Žymus kalbos neišsivystymas</u> nustatomas tais atvejais, kai vaiko kalbos raida žymiai atsilieka nuo fiziologinio amžiaus kalbos normos. Šie vaikai bendrauja garsų, garsažodžių ir pavienių prasmingų žodžių deriniu, jų kalba dažniausiai sunkiai suprantama be atpažįstamo konteksto.</p>

Kalbos netekimas	<p>Kalbos netekimas yra visiškas ar dalinis gebėjimo kalbėti ar/ir suprasti kalbą praradimas. Tai susiformavusios kalbos išnykimas, kuris pasireiškia dėl kalbos zonų pakenkimo galvos smegenų žievėje. Kalba gali visiškai išnykti iš karto arba palaipsniui. Tai priklauso nuo galvos smegenų pažeidimo priežasties. Esant afazijai sutrinka kalbėjimas (garsų tarimas, prozodika), kalbos supratimas, skaitymas, rašymas, skaičiavimas, gali būti kalbos padargų raumenų tonuso sutrikimai. Klausia išlieka normali.</p> <p>Vaikų amžiuje dažniausiai pasitaiko motorinė afazija, nereta ir sensorinė afazija. Tačiau po intensyvios reabilitacijos afazijos raiška panaši į kalbos neišsivystymą.</p>
Dalyvavimo ugdymo procese galimybės (stipriosios pusės)	
Fonetiniai sutrikimai	<p>Fonetinį kalbėjimo sutrikimą turinčių mokinių foneminis suvokimas yra pilnavertis, todėl jų tarimo klaidos neatsispindi rašymo darbuose (diktantuose). Klausydamiesi ir patys skaitydami jie puikiai supranta kūrinio turinį, geba prasmingai atsakyti į klausimus, rišliai ir nuosekliai atpasakoti.</p> <p>Mokiniai, turintys kalbėjimo sutrikimų išsiugdo pagrindines kompetencijas kaip ir kiti tos pačios klasės mokiniai.</p> <p>Pradiniame ugdyme - sakininės ir rašytinės kalbos gebėjimus: atidžiai klausosi, supranta, kas sakoma, klausia ir atsako į klausimus, informuoja, paaiškina, apibūdina, papasakoja, išsako savo nuomonę. Kalbėjimo sutrikimą turintys mokiniai supranta grožinius įvairaus pobūdžio tekstus, kuria rašytinius tekstus: aiškiai reiškia mintis ir jausmus, taisyklingai rašo. Mokiniai įgyja lietuvių kalbos ir kitų mokomųjų dalykų pagrindines žinias.</p>
Sklandaus kalbėjimo sutrikimai	<p>Vaikams, kurie turi neorganinės kilmės garsų tarimo sutrikimą, teikiant logopedo pagalbą, sutrikimas dažnai būna pašalinamas pradiniame ugdymosi etape, tačiau būna atvejų, kai mikčiojimas išlieka pagrindinio ugdymo koncentre, o sudėtingesniais sklandaus kalbėjimo sutrikimo atvejais, mikčiojimas su padažnėjimu gali išlikti visą vaiko ugdymosi laikotarpį.</p> <p>Pilnavertiškai mikčiojantysis gali dalyvauti ugdymo procese, kai nereikia naudoti garsinės kalbos.</p>
Fonologiniai sutrikimai	<p>Mokiniai, turintys fonologinių kalbos sutrikimų, dalyvauja ugdymo procese kaip ir kiti tos pačios klasės mokiniai, nes supranta ir vykdo trumpas žodines instrukcijas, suvokia vaizdžiai pateiktą informaciją, atlieka užduotis, nereikalaujančias kalbėjimo (paremtas vaizdu), atlieka užduotis pagal konkretų pavyzdį, analogiją, naudojantis atramine medžiaga, dirba pagal aiškią struktūrą, nurašo tekstą be klaidų.</p> <p>Šiems mokiniams sudaromos sąlygos sėkmingai ugdytis, gali būti pritaikomos bendrosios programos, teikiama logopedo pagalba. Jie įgyja lietuvių kalbos ir kitų mokomųjų dalykų pagrindines žinias, išsiugdo pagrindines kompetencijas.</p>
Kalbos neišsivystymas	<p>Mokinių, turinčių kalbos neišsivystymą, ugdymosi galimybės nevienodos dėl skirtingo kalbos neišsivystymo lygio.</p>

	<p>Mokiniai, kuriems nustatytas <u>nežymus kalbos neišsivystymas</u>, dažniausiai ugdomi pritaikant bendrąsias programas, ugdymo metodus ir teikiant specialiąją pedagoginę pagalbą. Šie mokiniai taisyklingai ištaria nesudėtingos artikuliacijos garsus, geba atlikti nesudėtingos sandaros žodžių garsinę analizę, įvardina aplinkos daiktus, buitinius veiksmus, keletą daikto ypatybių, žino kai kurias apibendrinančias sąvokas, kaito žodžius skaičiais ir linksniais, vartoja veiksmažodžių laikus, suderina kalbos dalis, kalba sakiniiais, nors sakiniai išplėstiniai, tačiau trumpi, gali rišliai pasakoti.</p> <p>Mokiniai, kuriems nustatytas <u>vidutinis ir žymus kalbos neišsivystymas</u>, ugdymo procese dalyvauja lanksčiai taikant bendrąsias programas ar personalizuojant ugdymo procesą, pasinaudojant mokymo priemonėmis, skirtomis įvairių ugdymo(si) poreikių turintiems mokiniams ir teikiant kompleksinę pagalbą. Mokiniai su <u>vidutiniu kalbos neišsivystymu</u> įvardina tik dažniausiai aplinkoje matomus daiktus bei paprasčiausius veiksmus, žino kai kurias apibendrinančias sąvokas (pvz.: žaislai, rūbai, gyvūnai), nurodo tik pagrindines daiktų savybes, dažniausiai – dydį ir spalvą, daro žodžių kaitymo, derinimo, valdymo klaidas, kalba trumpais sakiniiais, į klausimus atsako vienu žodžiu, negeba pasakoti. Esant <u>žymiam kalbos neišsivystymui</u> vaikai taria tik kai kuriuos kalbos garsus, kartodami trumpina žodžius, iš žodžio gali likti vienas skiemuo, dažniausiai vartoja tik garsažodžius ir savos kalbos žodžius.</p>
Dalyvavimo ugdymo procese sunkumai ir individualūs ugdymosi poreikiai	
Fonetiniai sutrikimai	Fonetiniai artikuliaciniai sunkumai išskyla atsakinėjant žodžiu, skaitant žodžius ir sakinius, pasakojant. Mokiniam sunku atlikti kalbėjimo ir bendravimo reikalaujančias užduotis.
Sklandaus kalbėjimo sutrikimai	Mokiniai ugdomi klasėje kartu su visais mokiniais, o individualią pagalbą jiems teikia logopedas. Logopedas bendradarbiauja su mokytoju, teikia rekomendacijas, reikalingas konkrečiam mokiniui. Sklandaus kalbėjimo sutrikimo atveju, pagalba mokiniui yra rekomenduojama kompleksinė (mokytojas, logopedas, psichologas ir neurologas).
Fonologiniai sutrikimai	Mokiniam, turintiems fonologinių sutrikimų, dėl foneminio suvokimo trūkumų kyla sunkumų mokantis skaityti ir rašyti. Labiausiai šis sutrikimas pasireiškia pradiniam ugdymo etape, todėl reikalinga intensyvi logopedo pagalba. Dėl foneminio suvokimo neišsivystymo gali būti nustatyti disleksijos (skaitymo) ir disgrafijos (rašymo) sutrikimai. Sunkumai ugdymo procese kyla dėl sutrikusio fonemų atpažinimo pagal akustinius ir artikuliacinius požymius. Šiems mokiniams sunku pakartoti panašiai skambančių skiemenų eiles: ta-da-to, ši-zi-ži; nustatyti nurodytą garsą garsų eilėje, skiemenyse, žodžiuose; sugalvoti žodžių, prasidedančių nurodytu garsu, nustatyti garso vietos žodyje. Dažnai jie netiksliai taria garsus, iškraipo daugiaskiemenius žodžius, sukeičia garsus, skiemenis, juos praleidžia arba prideda nereikalingus garsus ir skiemenis, (pvz.: galakrastis (kaklaraištis), klupugalis (kupranugaris), viesafotas (šviesoforas). Mokiniam kyla sunkumų, atliekant žodžių garsinę analizę, nes negirdi balsių ir nurodo tik priebalsius (bitė - b, t); negirdi priebalsių, nurodo tik balsius (rožė - o, è); negirdi samplaikose esančių priebalsių (tvora - t, o, r, a; slyva- s, y, v, a; karvė - k, a, v, è). Taip pat jie klysta arba spėlioja atrinkdamas paveikslėlius, kurių pavadinimai prasideda panašiais skambančiais garsais: p-b, t-d, k-g s-z, š-ž ir kt. (kalva – galva, šalia – žalia, buvo - puvo).
Kalbos neišsivystymas	Mokiniai, turintys <u>nežymų kalbos neišsivystymą</u> , dažniausiai ugdomi pritaikant bendrąsias programas, mokytojai ugdymo procese remiasi specialistų rekomendacijomis, pagalbą jiems teikia logopedas. Šiems mokiniams sunku dalyvauti ugdymo procese dėl visos kalbos sistemos nepakankamo išsivystymo.

	<p>Šie mokiniai dažniausiai garsus taria netiksliai (vienus keičia kitais arba jų netaria), dažnai netaisyklingai taria sudėtingesnės struktūros, daugiaskiemenių žodžius, nepakankamai išlavėjęs foneminis suvokimas, neskiria arba painioja panašiai skambančius garsus, silpni žodžių garsinės analizės įgūdžiai. Mokiniai dalį daiktų, veiksmų, ypatybių vadina netiksliai, vartoja nedaug apibendrinamųjų sąvokų, žodžių, reiškiančių abstrakčius daiktus, veiksmus, daiktų ir veiksmų ypatybes, ribotas sinonimų ir antonimų kiekis. Mokinių su nežymiu kalbos neišsivystymu kalboje nemažai linksnių derinimo, kalbos dalių derinimo klaidų, netiksliai vartoja prielinksnius, pasitaiko agramatizmų. Be to jie sunkiai orientuojasi erdvėje, nenusako, kur yra daiktas (šalia namo, už namo, priešais namą ir pan.), kartais sunkiai skiria laiko sąvokas (rytoj, poryt, vakar, metų laikus ir kt.). Mokiniai negeba išsamiai ir rišliai pasakoti, nepakankama savarankiškos minties raiška, o rašto darbuose pastebimos gausios raidžių sukeitimo ar praleidimo klaidos.</p> <p>Mokiniams, turintiems <u>vidutinį kalbos neišsivystymą</u>, dar sunkiau dalyvauti ugdymo procese. Jie gali būti ugdomi pritaikant bendrąsias programas, mokytojai ugdymo procese remiasi specialistų rekomendacijomis, bendradarbiauja su logopedu ir specialiuoju pedagogu, teikiama specialistų pagalba. Dalyvavimas ugdymo procese apsunkintas dėl dar labiau sutrikusios visos kalbos sistemos.</p> <p>Šie mokiniai netaria daugelio garsų arba juos keičia kitais, tariant žodžius, grubiai sukeičia garsus bei iškraipo žodžio skiemenų struktūrą, taip pat neskiria panašiai skambančių garsų (p-b, t-d, k-g, š-ž, s-z, š-ž). Mokiniai nežinomus žodžius bei veiksmažodžius keičia daiktų pavadinimais, nežino apibendrinančių sąvokų (pvz., indai, baldai, žvėrys), beveik nevartoja būdvardžių (išskyrus, didelis – mažas ir pan.), dažnai neskiria spalvų pavadinimų, sunkiai įsimena eilėraščius. Šių mokinių kalboje vyrauja paprasti vieno žodžio sakiniai, gausu agramatizmų, tačiau kalbos supratimas ribotas, spontaninė kalba sunkiai nesuprantama.</p> <p>Mokinių, kuriems nustatytas <u>žymus kalbos neišsivystymas</u>, ugdymas dažniausiai individualizuojamas, naudojamos mokymo priemonės, skirtos įvairių ugdymo(si) poreikių turintiems mokiniams ir teikiama kompleksinė pagalba. Dalyvavimas ugdymo procese apsunkintas dėl žymiai sutrikusios vaiko kalbos raidos. Šie mokiniai ribotai supranta kalbą, patys visiškai nekalba arba norus ir mintis reiškia garsažodžiais, gestais, mimika. Jie netaria garsų arba keičia kitais, kartodami pasako tik atskiras žodžio dalis, nemėgdžioja suaugusiojo kalbos, pasyvus žodynas gausesnis už aktyvųjį.</p>
Kompetencijų įgijimo strategijos ir ugdymosi rekomendacijos	
Fonetiniai sutrikimai	<p>Kalbėjimo sutrikimą turintys mokiniai daugiausiai mokymosi sunkumų patiria lietuvių kalbos ir užsienio kalbų pamokose, tačiau sunkumai gali kilti ir mokantis kitų mokomųjų dalykų, kur reikia atsakinėti žodžiu (istorija, geografija ir kt.).</p> <p>Mokiniams, turintiems kalbėjimo sutrikimų rekomenduojamos įvairios skaitmenines skaitymo ir rašymo mokymosi priemonės, pavyzdžiui:</p> <p>Skaitymo mokymo pratimai: https://www.youtube.com/watch?v=_mldt7BLtEg</p> <p>Skaitymo įgūdžių tobulinimo pratimai: https://www.youtube.com/watch?v=y39zCUN0K3g</p> <p>Dviskiemeniai atvirų skiemenų žodžiai: https://www.wordwall.net/resource/11957547/skaitmenin%20s-skaitymo-u%20beduotys</p> <p>Dviskiemenių žodžių skaitymas, kai abu skiemenys yra uždari:</p>

	<p>https://www.wordwall.net/resource/12004724/%c5%beod%c5%bei%c5%b3-skaitymas-kai-abu-skiemenys-yra-u%c5%bedari Triskiemenių žodžių skaitymas: https://www.wordwall.net/resource/12035168/triskiemeni%c5%b3-%c5%beod%c5%bei%c5%b3-skaitymas Teikiant pagalbą mokiniams nuotoliniu būdu, galimos trys praktikos: sinchroninis, asinchroninis ir mišrus mokymo būdas.</p>
Sklandaus kalbėjimo sutrikimai	<p>Sklandaus kalbėjimo sutrikimą turintys mokiniai daugiausiai mokymosi sunkumų patiria lietuvių kalbos ir užsienio kalbų pamokose, tačiau sunkumai gali kilti ir mokantis kitų mokomųjų dalykų, kur reikia atsakinėti žodžiu (istorija, geografija ir kt.). Mokinių ugdančiam mokytojui, jei nėra mokykloje logopedo, rekomenduojama taikyti šiuos būdus: Vienas iš būdų sumažinti mikčiojimą gali būti sakyti žodžius ir juos rašyti. Jei užsikirtimai žodžio pradžioje, tikslinga patęsti pirmą žodžio garsą rašant. Jei užsikertama žodžio viduryje, nejučiomis padėkite mokiniui kartu pasakyti žodį. Pasakoti mokykite pagal iš anksto pasiruoštą planą, klausimus pateikite aiškiai ir nuosekliai.. Leiskite mokiniui pirma pasakyti tyliai, o po to garsiai, jei jam taip lengviau. Mikčiojimą dažnai išprovokuoja nuovargis, per didelis mokymosi krūvis, todėl ribokite užduočių kiekį. Labai svarbu iki pabaigos išklausti mikčiojantį, jo neskubinti. Ritminga kalba su judesiais lengvina mikčiojimą, todėl nestabdykite mokinio gestikuliacijos, o esant galimybei skatinkite parodyti kūno judesiais. Mikčiojantis mokinys dainuodamas nemikčioja, todėl skatinkite jį šiai veiklai. Dirbant grupinį darbą, sklandaus kalbėjimo sutrikimą turinčių mokinių nereikalaukite kurti dialogų, pasisakymų, o geriau skirkite kitą užduotį – pvz.: jis galėtų iliustruoti užduotį piešiniu, schema ar diagrama, t.y. atlikti užduotį, nereikalaujančią kalbėjimo. Tikslinga leisti kalbėti pagal iš anksto pasiruošus pasakojimo planą, pasitelkiant vaizdines priemones, paveikslėlius. Jei mokiniui sunku sklandžiai pasakoti, rekomenduojame keisti jį į atsakinėjimą į klausimus. Jei yra galimybė, kalbėjimą pakeiskite atsakinėjimu raštu. Kartais kalbėjimo ir kalbos sutrikimą turintiems mokiniams sunku išmokyti skaityti ir rašyti, todėl gali būti naudojami ne tik įprastiniai, bet ir alternatyvūs mokymo būdai. Multisensorinis mokymosi būdas (kuo daugiau sensorinių pojūčių vienu metu - rega, klausa, lytėjimas):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vienu metu mokytojas rodo raidę, taria ją atitinkantį garsą, apveda raidę pirštu. Mokinys stebi mokytojos rankos judesį užrašant raidę, pats taria garsą, rašo raidę ore ar sąsiuvinyje. <p>Visuminis mokymosi būdas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mokinys klausosi kitų mokinių ar mokytojo skaitymo, stebimos iliustracijos; • kol vaikas dar negeba savarankiškai užrašyti, mokytojas ar tėvai užrašo mokinio išsakytas jo mintis, o mokinys gali nupiešti pasakojimo iliustraciją; • skaitom ir pagal iliustracijas orientuojantis, apie ką šis tekstas, bandoma nuspėti pasakojimo pabaigą;

	<ul style="list-style-type: none"> • rašoma, dėliojant arba remiantis pateiktomis sakinių, žodžių, skiemenų kortelėmis, tekstą nurašant nuo jų, t. y. einant nuo visuminio prie atskiro. <p>Kontekstinis mokymosi būdas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • skaitant pratinamasi tikėtis tam tikro žodžio, minties, orientuotis pagal tai, apie ką buvo kalbama, kuo domimasi, kur tai vyko, t. y. pagal komunikacinę situaciją; • mokiny s geriau suvokia mintį, kai pateikiamos iliustracijos pagalbiniai simboliniai ženklai; • pratinamasi nujauti sakinio struktūrą, jo pabaigą, žodžio galūnę, remiantis šnekamosios kalbos analogija. <p>Vizualinis mokymosi būdas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • skaitoma, tapatinant naujoje situacijoje sutinkamus žodžius ir sakinius su jau žinomais, esančiais sakinių kortelėse, vaiko žodynėliuose, raidynuose. <p>Verbalinis mokymosi būdas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mokiny s klausosi mokytojo ar draugo skaitomo teksto ir seka intonaciją, pauzes, bando suvokti ir pasakyti, kiek atskirų minčių jie išsakė; • bendrai kuriamos istorijos, kiekvienam mokiniui pridedant po vieną mintį ar frazę; • žaidžiami žodžių žaidimai, įvairiai vartojami garsažodžiai, sakomi vienu garsu besiskiriantys žodžiai ir nusakoma jų reikšmė, kuriami vis nauji prasmingi žodžiai, prie jų pridedant po vieną garsą ar skiemenį; • raidėms sugalvojami smagūs pavadinimai, pvz.: A – stogelis, H – kopetėlės ir pan. <p>Daugumos sklandaus kalbėjimo sutrikimą turinčių mokinių kalbos tempas tampa sklandesnis sulėtinus kalbėjimo tempą, skiemenuojant, atliekant ritmiškus judesius rankomis, kalbant rašymo metu, pasakojant pagal vaizdinę medžiagą, girdint pašalinį triukšmą, taikant uždelsto girdimojo ryšio priemones.</p> <p>Mikčiojantį mokinį ugdatiems pedagogams ir tėvams rekomenduojama susipažinti su skaitmenine atmintine: https://www.sc.joniskis.lm.lt/images/naujienu/A-MIKCIOJU.jpg</p>
Fonologiniai sutrikimai	<p>Jei mokykloje nėra logopedo, mokytojas gali naudoti šią garsų tarimo mokymo(si) strategiją: mokoma(si) garso akustinės išraiškos atpažinimo, kurį lydi tradicinis garso tarimo mokymas skirtingais lygmenimis (izoliuoto garso, garso tarimo skiemenyje, žodyje, sakinyje).</p> <p>Fonologinio suvokimo strategija: fonemų požymių bei žodžio skiemenų nustatymo įgūdžių formavimas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mintyse atpažinti bet kurį skiemenį, nepriklausomai nuo skiemens padėties ar tipo, tiek nesudėtingos sandaros žodžiuose, tiek sudurtiniuose žodžiuose. Tai formuoja kalbos apdorojimo įgūdžius: atpažinimą, išsaugojimą ir girdėto bei įsiminto žodžio fonologinės struktūros išlaikymą, taip pat išgirstų sekų programavimą. • klasifikuoti išgirstus žodžius, kuriuose yra viena ar kelios panašios fonemos. Šių fonemų painiojimas sąlygoja rašymo sutrikimui būdingas klaidas. Procesas apima žodžio izoliuotų fonemų garsų sekoje nustatymą, jų palyginimą ir atpažinimą bei priskyrimą atitinkamai kategorijai. <p>Jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikams labiausiai tinkamos užduotys:</p>

- atpažinti vienodus garsažodžius, žodžius, frazes pagal aukštumą, balso tembrą ir jėgą,
- raidėmis pažymėti išgirstus garsus,
- išskaidyti žodį skiemenimis ir suskaičiuoti žodžio skiemenis; išskaidyti žodį į jį sudarančius garsus, suskaičiuoti žodžio garsus.
- užrašyti išgirstus žodžius, kuriuose kyla rašybos sunkumai,
- sujungti skiemenis į žodį bei garsus į žodį.
- perskaityti raides ir užrašytus žodžius.

Panašių garsų skyrimo (diferencijavimo) strategija:

- skirti panašius garsine sudėtimi žodžius,
- diferencijuoti fonemas, skiemenis ir žodžius,
- atpažinti besirimuojančius žodžius arba pasakyti su nurodytuoju besirimuojantį žodį,
- nustatyti, ar žodžiai prasideda/baigiasi tuo pačiu, ar kitu garsu,
- pasakyti žodį be tam tikro skiemens arba pakeisti jį kitu skiemeniu; pasakyti žodį be tam tikro garso arba pakeisti jį kitu garsu.

Rašymo proceso automatizavimo strategija:

- užrašyti neegzistuojančius žodžius ir panaudoti „neginčijamą žodyną“. Neegzistuojančių žodžių rašymas gali pasitarnauti kaip priemonė, leidžianti vertinti ir atpažinti, kokiais pažintiniais procesais vadovaujasi vaikas, kai rašo. „Neginčytino žodyno“ veikla naudojama siekiant dviejų tikslų: mažiau svarbu stiprinti mechaninį išmokimą ar praplėsti žodyną, bet reikšminga formuoti rašymo sąmoningumą bei aktyvinti savikontrolę.

Kompensacinės strategijos:

- naudoti įvairias žiniasklaidos priemones, tiek perteikiant medžiagą, tiek skiriant užduotis namų darbams, kad mokiniai galėtų surasti informaciją bei pademonstruoti mokymosi rezultatus,
- naudoti vaizdines priemones (kilnojamasis raidynas, skaičiavimui skirtos juostelės, reljefiniai žemėlapiai, maketai, geometrinės figūros ir pan.)
- suskirstyti veiklas pagal jų sunkumą ir daugiau dėmesio skirti pirmą kartą pristatamai naujai informacijai,
- užduotį suskaidyti mažais žingsniais, kad mokiniai galėtų geriau susikaupti ir teisingai atliktų paskirtas veiklas,
- atsižvelgti į šių mokinių lėtą rašymo tempą, lyginant su bendraamžiais, neprašyti jų užsirašyti tai, kas sakoma, vengti nebūtinų sakinių, vietoj to siūlyti pasirengti grafines schemas ar abstrakčius planus, jei reikia, užduočių atlikimui galima skirti papildomo laiko,
- įsitikinti, ar darbo nepradedantis mokinys supranta užduotį ir veiklą,
- naudoti kompensacinės strategijas suteikiant daugiau vizualinio ir girdimojo pastiprinimo,
- taikyti vizualines strategijas, kurios padėtų išmokti rašybos taisyklių, bet vyresniems nei 8 metų amžiaus vaikams, kurie dažnai klysta, geriau pasiūlyti kompensacines priemones, pvz.: leisti jiems naudoti programinę įrangą, ištaisančią rašymo darbus,

	<ul style="list-style-type: none"> leisti pristatyti atliktus darbus alternatyviais rašytiniam tekstui būdais (kompiuteriu parengtas pristatymas, garso įrašas, filmuota medžiaga ir pan.). <p>Galima naudotis šiais interaktyviais mokomaisiais žaidimais ir užduotimis.</p> <p>https://www.lietutis.lt/zaidimas-lietutis.php - Žaidimas „Lietutis“ yra sukurtas lietuviškos klaviatūros įgūdžiams treniruoti ir lietuviškų žodžių žodynui turtinti. Šis lavinantis žaidimas tinka specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams, kurie tik pradeda rašyti, spausdinti tekstą lietuvių kalba.</p> <p>https://gudrutisdutis.lt/lt/zaidimai Gudrutis HYPERLINK "https://www.emokykla.lt/bendrasis/skaitmenines-mokymo-priemones/priemones/priemone/65" Dutis HYPERLINK "https://www.emokykla.lt/bendrasis/skaitmenines-mokymo-priemones/priemones/priemone/65" – tai įvairūs lietuvių kalbos žaidimai, skirti ikimokyklinio, priešmokyklinio ir 1-4 pradinių klasių mokiniams. Tinka specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams.</p> <p>https://www.emokykla.lt/upload/electronic HYPERLINK "https://www.emokykla.lt/upload/electronic_resources/Zodziu_Zaidimai_vart_zinynas.pdf" resources/Zodziu_Zaidimai_vart_zinynas.pdf - Žodžių žaidimai - interaktyvi programa, skirta ikimokyklinio ir pradinio mokyklinio vaikų kalbos ir kalbėjimo gebėjimams bei įgūdžiams ugdyti.</p> <p>https://ziburelis.lt/nemokamai/rask-zodi/zaisti</p> <p>https://ziburelis.lt/nemokamai/mokykis-tarti-zodzius/zaisti</p> <p>https://ziburelis.lt/programeles - Tai lietuviškos mokomosios programėlės, skirtos ikimokykliniam, priešmokykliniam, pradiniam ugdymui mokytis pažinti raides, lavinti skaitymo įgūdžius, mokytis skirti akustiškai panašias raides. Žaidimai tinkami specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams.</p> <p>http://www.frepj.eu/ - Skirta mokytis raides, skiemenis, žodžių, sakinių, teksto suvokimui.</p> <p>http://kristianawebly.weebly.com/ - Įvairios ugdymo(si) priemonės.</p>
Kalbos neišsivystymas	<p>Mokinių, kurių <u>kalbos neišsivystymas nežymus</u>, sutrikusi visa kalbos sistema, todėl jie patiria mokymosi sunkumų ne tik lietuvių kalbos pamokose, bet ir mokantis daugelio kitų mokomųjų dalykų, todėl būtina plėtoti visas kalbos sritis:</p> <ul style="list-style-type: none"> kryptingai plėsti aktyvųjį ir pasyvųjį žodyną, paaiškinti neaiškius, vaikui nežinomus žodžius, o kad geriau įsimintų, parodyti daiktus paveikslėlyje, įvardinti daiktų požymius, jų paskirtį, mokyti daiktą priskirti tam tikrai kategorijai (medis, žaislas, daržovė ir pan.); skatinti kalbėti pilnais sakiniais, siekiant tarpusavyje derinti žodžius, pasakyti juos tinkamu linksniu, tikslinti kalbos gramatinę taisyklingumą natūraliose aplinkybėse, (pvz., atkreipti dėmesį į prielinksnių vartojimą praktinėse situacijose, mokyti pasakoti trumpas pasakėles: iš pradžių padėti klausimais, o vėliau tegul bando pats atpasakoti neilgą pasakojimą; mokyti rišliais penkiais-šešiais sakiniais apibūdinti daiktus, gyvūnus, nurodyti panašumus ar skirtumus tarp jų ir t.t., mokyti lyginti, grupuoti, apibendrinti.

	<ul style="list-style-type: none"> • skatinti išreikšti mintis žodžiais, aptarti knygų iliustracijas, skaityti pasakas, mokyti dainelių ar trumpų eilėraščių, skatinti kurti nuoseklų siužetą, plėtoti kūrybiškumą. <p>Dar daugiau mokymosi sunkumų patiria mokiniai, kurių <u>kalbos neišsivystymas vidutinis ir žymus</u>. Todėl ugdant šiuos mokinius būtina pateikti trumpas ir aiškias instrukcijas arba įsitikinti, kad mokiniai suprato ilgus aiškinimus, žodinę informaciją rekomenduojama pateikti kartu su paveikslėliais, nuotraukomis, demonstruoti natūralius pavyzdžius, taip mokiniai geriau sutelks dėmesį, supras ir įsimins, ko mokosi. Siūlyti žaisti lavinamuosius žaidimus.</p> <p>Ugdant mokinius su kalbos neišsivystymu galima naudotis šiais interaktyviais mokomaisiais žaidimais ir užduotimis: http://lietuviu1-4.mkp.emokykla.lt/ - „MOKAUSI LIETUVIŲ KALBOS“ – tai skaitmeninė specialioji mokymo priemonė 2014 skiriama 1–4 klasių mokiniams, turintiems lietuvių kalbos mokymosi sunkumų. http://www.tuciai.lt/ - Tai pasakos - žaidimai, skirti 2–5 metų vaikams. Pasakos lavina įvairias vaiko ugdymosi kompetencijas: kalbos, pažinimo, meninės raiškos. https://www.ismanimokykla.lt/lt/skaitmenines-itraukiojo-ugdymo-priemones-- - Tai skaitmeninių išteklių rinkinys "EduSensus", skirtas mokymosi sunkumų ir raidos sutrikimų turinčių vaikų ugdymui.</p>
Ugdymosi pasiekimų vertinimo ypatumai (slenkstinis, patenkinamas, pagrindinis, aukštesnysis)	
Kalbėjimo sutrikimai	<p>Kalbėjimo sutrikimus turinčių mokinių žinios gali būti plačiame diapazone – nuo slenkstinio lygio iki aukštesniojo pasiekimų lygio. Sklandaus kalbėjimo sutrikimą turintiems mokiniams tikslinga atsakinėjimui žodžiu skirti daugiau laiko. Pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinime ir brandos egzaminų pritaikyme sklandaus kalbėjimo sutrikimą turintiems mokiniams yra numatyta iki 100% papildomo užduoties atlikimo laiko pratęsimo, o dizartrijos sutrikimo atveju skiriama iki 25% papildomo laiko.</p>
Fonologiniai sutrikimai	<p>Mokiniai, turintys fonologinių sutrikimų, daugiausiai mokymosi sunkumų patiria lietuvių kalbos ir užsienio kalbų pamokose. Šių mokinių žinios gali būti slenkstinio, patenkinamo, pagrindinio bei aukštesniojo pasiekimų lygio. Dažniausiai fonologiniai sutrikimai tampa specifinių mokymosi sutrikimų (skaitymo, rašymo) pasekme. Todėl pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinime ir brandos egzaminų pritaikyme mokiniams, turintiems specifinių mokymosi sutrikimų pratęsiamas laikas 25% skaičiuojant nuo užduoties atlikimo pradžios, vertinant pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo raštu darbą bei lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino dalį raštu pritaikomos vertinimo instrukcijos - klaidomis nelaikoma akustiškai panašias fonemas žyminčių raidžių painiojimas.</p> <p>Vertinant rašto darbus svarbu: individualiai su mokiniu išanalizuoti dažniausiai pasitaikančias specifines rašymo klaidas; klaidas nurodyti tinkamu būdu, vengti raudono rašiklio, naudoti pieštuką ar žalios spalvos rašiklį; grupuoti specifines klaidas pagal jų pobūdį ir skaičiuoti kaip vieną.</p> <p>Rašto užduotis suskirstyti į mažus žingsnelius, teikti grįžtamąjį ryšį apie kiekvieną atliktą užduotį, kuo dažniau vertinti, leisti įsivertinti (antspaudu, lipdukais ar pan.) atliktas užduotis.</p> <p>Vertinti ne tik pasiekimus, bet ir pastangas. Taip mokiniams bus sudarytos sąlygos gauti objektyvesnę pažymį.</p>

<p>Kalbos neišsivystymas</p>	<p>Mokiniai su kalbos neišsivystymu mokymosi sunkumų patiria ne tik lietuvių kalbos pamokose, tačiau sunkumai kyla ir mokantis matematikos, socialinių ir gamtamokslinių dalykų. Šių mokinių žinios gali būti slenkstinio, patenkinamo, pagrindinio pasiekimų lygio. Dažniausiai kalbos neišsivystymas tampa specifinių mokymosi sutrikimų (skaitymo, rašymo, matematikos) ar bendrųjų mokymosi sutrikimų pasekme. Todėl lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinime pritaikoma užduoties forma: gali būti trumpinami tekstai teksto suvokimo užduočiai ne daugiau kaip trečdaliu, pagal sutrumpintus tekstus adaptuojami klausimai, teksto kūrimo užduotyse pateikiama įvestis ir (ar) planas ir (ar) nukreipiamieji klausimai, mažinama kuriamo teksto apimtis – ne mažiau kaip 150 žodžių; taip pat pratęsiamas laikas 25% skaičiuojant nuo užduoties atlikimo pradžios, o vertinant pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo raštu darbą bei lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino dalį raštu pritaikomos vertinimo instrukcijos - klaidomis nelaikoma akustiškai panašias fonemas žyminčių raidžių painiojimas bei vertinamo teksto apimtis ne mažiau 150 žodžių.</p> <p>Vertinant šių mokinių ugdymosi pasiekimus pamokoje rekomenduojama:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nereikalauti kalbėti sudėtingais sakiniais, ilgai bei daug pasakoti. Pagal mokinio gebėjimus įtraukti į kalbėjimo užduotis (nereikalauti komunikuoti taip, kaip mokinys negali to padaryti dėl savo sutrikimo, ar tokia intonacija, kurios jis negeba perteikti). Jeigu matoma, kad net padedant mokinys negeba atsakyti į klausimą, nereikalauti teisingo atsakymo. Skaitant iškart išsiaiškinti nežinomus žodžius, sinonimus arba įvardyti galimus variantus (pvz., jei tekste minimas drugelis, kiškis galima paklausti ar pasakyti, kad jie dar vadinami plaštaka, zuikiu). • Leisti kalbėti pagal iš anksto sudarytą planą, schemą, naudojant vaizdines priemones, paveikslėlius. Nereikalauti argumentuoti, pagrįsti savo nuomonės, jei mokinys negali to padaryti. Nereikalauti paaiškinti išgirstų žodžių, frazių, posakių perkeltinės prasmės. Nežinomus, sunkesnius žodžius paaiškinti vaizdžiai, parodyant paveikslėlius, nuotraukas, susieti su asmenine mokinio patirtimi ar pan. • Jei mokiniui sunku pasakoti, pasakojimą keisti atsakinėjimu į klausimus. Vengti klausimų, į kuriuos atsakymai sudėtingi, skirti daugiau laiko atsakymui. Neišsamų, nenuoseklų, bet iš esmės teisingą atsakymą vertinti teigiamai. Nereikalauti apibendrinti, įvertinti išgirsto teksto, jei dėl sutrikimo mokinys negali to padaryti. • Susieti naują informaciją su turimomis žiniomis, pvz., paraginti mokinius aptarti tai, ką jie jau žino konkrečia tema, skatinti pokalbius, kai jų turinys pagrįstas mokinio pomėgiais ar jam rūpimais dalykais. Kuo daugiau kalbėtis su vaiku: aptarti, ką mato, patyrė, ką jaučia. Pokalbio metu stengtis užduoti klausimą, taip, kad mokinys į jį atsakytų teisingai, t. y., kad kuo dažniau patirtų sėkmę. • Rašto užduotis suskirstyti mažais žingsneliais, teikti grįžtamąjį ryšį apie kiekvieną atliktą užduotį, kuo dažniau vertinti, leisti atliktas užduotis įsivertinti pačiam (antspaudu, lipduku ar pan.). Rašto darbus leisti rašyti iš anksto paruoštose formose (jose turi būti struktūruotai pateiktos tam tikros dalys, pateikiami klausimai, į kuriuos atsakydamas mokinys galėtų tinkamai atlikti užduotį). Nereikalauti rašyti sudėtingos konstrukcijos sakiniais, vartoti posakių, frazeologizmų, sinonimų, perkeltinės prasmės žodžių. • Atliekant rašto užduotis, leisti remtis pagalbine medžiaga (raidynu, taisyklėmis, plakatais ir pan.). Mažinti rašto darbų apimtį, paprastinti darbų reikalavimus. Kai kuriuos rašto darbus leisti atsiskaityti žodžiu. Kai kurias užduotis keisti, taip, kad nereiktų
------------------------------	---

	<p>daug rašyti, o atlikti testo būdu ar iš anksto pateiktoje formoje (pvz., parinkti teisingą atsakymą, atrenkant iš keleto duotų atsakymų).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leisti rašant tarti žodžius garsiau arba pašnibždomis. Akustiškai panašias fonemas žyminčių raidžių painiojimo klaidas, skaičiuoti kaip vieną klaidą. Neįskaičiuoti optiškai panašių raidžių keitimo, raidžių skiemenyje sukeitimo vietomis, praleidimo klaidų į bendrą vertinimą, jas fiksuoti atskirai, žymėti kita spalva. Kai kuriais atvejais nereikalauti dailaus rašto, nevertinti pažymiais netinkamos rašymo manieros, vertinti tik esmę. • Gramatinių taisyklių įsisavinimui, rašto darbų rašymo įgūdžių lavinimui pasinaudoti mokymo priemonėmis, kuriose informacija paprasta, neperkrauta, struktūruota, pateikta kartu su taisyklėmis, klausimais, leisti mokiniams rašto darbus atlikti naudojantis kompiuteriu, taip pat rekomenduojama leisti namų darbų užduotis (ypač pasakojimus) įrašyti ir po to pateikti mokytojui.
Kalbos netekimas	Pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinime ir brandos egzaminų pritaikyme kalbos netekimo (afazija) atveju mokiniams pratęsimas laikas 50%, skaičiuojant nuo užduoties atlikimo pradžios.
<p>Bendradarbiavimas su mokyklos vaiko gerovės komisija, švietimo pagalbos specialistais, tėvais (globėjais, rūpintojais).</p> <p>Kalbėjimo ir kalbos sutrikimus turinčius mokinius ugdantys mokytojai, švietimo pagalbos specialistai ir tėvai (globėjai, rūpintojai) aptaria ir mokinio individualiame pagalbos mokiniui plane nurodo konkrečius ugdymo tikslus, uždavinius ir pagalbos turinį bei trukmę. Jei klasėje yra besimokantis sklандаus kalbėjimo sutrikimą turintis mokinys, VGK posėdyje kartu su mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais) aptariama, kaip padėti mokiniui ir supažindinama su rekomendacijomis. Labai svarbu: 1) Supažindinti kitus mokinius su mikčiojimu; 2) Sumažinti klasėje emocinę įtampą; 3) Skatinti mikčiojančių mokinių dalyvavimą užklasinėje veikloje; 4) Numatyti pagalbą mokiniui sunkesnėse kalbinėse situacijose.</p> <p>Su mikčiojančiu dirbama komandoje: logopedas, psichologas, klasės mokytojas/ mokytojai ir tėvai. Tikslingos vaikų neurologo konsultacijos.</p> <p>Individualiame pagalbos mokiniui plane būtina įrašyti kiekvieno iš komandos dalyvių atsakomybę ir konkrečius veiklos tikslus bei uždavinius.</p>	

Praktiniai pavyzdžiai: Prozos tekstų skaitymas: Skaitant prozą, nurodomas pauzių išlaikymas sakiniuose. Vienas brūkšnys – tai trumpa pauzė, du brūkšniai – tai pauzė, kai įterpiame ir mintyse tariame – *vienas, du*.

Pavyzdys:

„Miškas buvo gražus ir geras/, bet gūdokas//. Vos tik atbėgo pulkelis vaikų/ - berniukų ir mergaičių/, jis pralinksėjo/, atsigavo/, suaidėjo/, subildėjo//. Miškas prajuko/, ėmė kvatoti/, dainuoti, siausti/, žaisti su vaikais//. O vaikai žaidė kartu su mišku//. Kaip mat susibičiuliavo/, rado bendrą dainą/, bendrą aidą/, bendrą juoką//. Miškas atvėrė jam širdį/, savo pasakas sekė/, uogomis ir zuikio kopūstais vaišino//. Kai iki soties prisiuogavo/, prisidainavo/, prisilakstė/, prisišvilpavo/, pavargo kojos//. Kai pavargo kojos/, vaikai užsimanė valgyti//. Kai užsimanė valgyti/, susėdo laukymėje/, sukrovė žolę/, ką turėjo//. Kas gulė/, kas sėdo/, kas klaupė/- prasidėjo pietūs//. Kokie gražūs ir geri vaikai//. Pavalgė, pailsėjo/, dar pabėgiojo/ - saulė linksta vakarop/, metas namo į miestą//. Suūkštavo traukinys/, reikia skubėti//. Susirinko mantą/, net laikraščių skiautes/ - nevalia teršti miško//.“ (A.Žukauskas)

Eilėraščių skaitymas: Priebalsius tariame lengvai be spaudimo, o balsius – aiškiai, garsiai, plačiai.

Pavyzdys:

Senelis eina pamažu/,
Senelis kalba – man gražu//.
Kalba kalbelė prakilni/,
Žodelių muzika švelni//.
Nešauks, nerėks balsu žvarbiu/,
Senelį myliu ir gerbiu//.
M. Vainilaitis

Pagalbos mokiniui plano sudarymo pavyzdys:

SUDERINTA
Vaiko gerovės komisijos posėdyje
... m. ... mėn. .... d.
protokolo Nr. ....

PAGALBOS MOKINIUI PLANAS ... m. m. (PAVYZDYS)

Vaiko vardas, pavardė, amžius	Vardenis, pavardenis, 7 m.
Sudarymo laikotarpis	... m. m. (pusmetis, mokslo metai, kt.)

Vaiko gebėjimai	Artikuliacinis aparatas išsivystęs. Geba atlikti artikuliacinę mankštą, kalbos tempas – vidutinis, toninė klausa be pakitimų. Taisyklingai taria balsius, lūpinius garsus, kitus lengvesnės artikuliacijos garsus. Aktyvusis žodynas vidutinio gausumo, žino aplinkos daiktų, veiksmų, gyvūnų, daržovių, vaisių, pavadinimus. Kalboje vartoja vaizdingus būdvardžius, veiksmažodžius, prieveiksnius. Supranta siužetinio paveikslėlio ar paveikslėlių serijos prasmę, geba prasmingai atsakyti į pateiktus klausimus. Aktyvusis žodynas vidutinio gausumo. Dviejų – keturių žodžių sakiniai taisyklingi (žodžių derinimo ir valdymo klaidų nėra). Geba papasakoti pagal paveikslėlį ar paveikslėlių seriją vientisiniais išplėstiniais sakiniais.
Vaiko sunkumai	Paviršutinis kalbinis kvėpavimas. Stebimi nežymūs tikai. Artikuliuojant žodžius, stebima padidinta artikuliacinių padargų įtampa. Tariant žodžius, pakartoja pirmą garsą ar skiemenį (dažniausiai sakinio pradžioje). Nepakankamai išlavėjusi foneminė klausa (painioja panašios garsinės sudėties žodžius, neišskiria garso tarp garsų, nediferencijuoja akustišką panašių garsų), klysta pakartodamas sudėtingesnės garsinės struktūros žodžius. Netaisyklingai artikuliuoja š, ž, č, dž garsus. Gydytojo neurologo konsultacijos išvada: F95.8 (pridedama)
PPT/VGK vertinimo/suderinimo išvada apie specialiųjų ugdymosi poreikių grupę.	Kalbėjimo ir kalbos sutrikimas (sklandaus kalbėjimo sutrikimas), fonologinis sutrikimas (foneminė artikuliacinė dislalija).
Kita problema	Nepakankami savireguliacijos įgūdžiai kontroliuojant kalbėjimo greitį ir motyvaciją atlikti mažiau patinkančią veiklą.
Ugdymo(si) tikslai	Teikti logopedo pagalbą du kartus per savaitę. Plėtoti komunikavimo kompetenciją. Teikti psichologo konsultacijas.

Pagalbos mokiniui plano koordinatorius: Vaiko gerovės komisijos pirmininkas (vardenis, pavardenis)

Sritis kurioje kyla sunkumai	Uždaviniai	Pagalbos teikimo strategija (apibūdinimas)	Kas teiks pagalbą	Tėvų (globėjų/rūpintojų) vaidmuo:	Poveikio rezultatas
Pažinimo kompetencija	Plėtoti kalbos žinias, stiprinti kalbos vartojimo praktikos įgūdžius. Ugdyti sakininę ir rašytinę kalbą. Ugdyti mokinį pagal atnaujintas pradinio ugdymo bendrąsias programas.	Bendradarbiauja su mokyklos VGK, mokyklos logopedu, naudojasi logopedo ir psichologo parengtomis rekomendacijomis darbui su kalbėjimo ir kalbos	Mokytojas	Domėtis sūnaus mokymosi pažanga. Esant pagalbos poreikiui - ją suteikti. Bendradarbiauti su klasės mokytoja	

		sutrikimą turinčiu mokiniu.			
Komunikavimo kompetencija	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lavinti artikuliacinio aparato motoriką, atliekant tikslingus parengiamuosius mokomojo garso pratimus. 2. Mokyti taisyklingo kalbinio kvėpavimo, atlikti sklandaus kalbėjimo korekcijos užduotis. 3. Mokyti taisyklingai artikuliuoti š, ž, č, dž garsus. 4. Įtvirtinti išmokus garsus skiemenyse, žodžiuose, sakiniuose. 5. Lavinti foneminį suvokimą bei žodžių garsinės analizės ir sintezės įgūdžius. 	<p>Logopedo pagalba teikiama 2 kartus per savaitę.</p> <p>Ugdymosi dinamiką vertinti švietimo įstaigos Vaiko gerovės komisijoje.</p> <p>Rekomenduota vaikų neurologo konsultacija, psichologo konsultacijos.</p>	Logopedas	<ol style="list-style-type: none"> 1. Palaikyti ryšį su ugdymo įstaiga, logopedu, psichologu. 2. Įtvirtinkite ugdymo įstaigos indėlį (atlikti namie logopedo skirtas užduotis). 	
Socialinė emocinė kompetencija	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ugdyti emocinį savęs suvokimą atpažįstant ir išreiškiant savo jausmus ir emocijas. 2. Lavinti aktyviosios refleksijos įgūdžius pastebint savo sėkmes ir nesėkmes. 3. Formuoti savikontrolės įgūdžius verbalinės minčių ir emocijų raiškos kontekste. 	<p>Psichologo konsultacija teikiama kartą per savaitę (taikoma žaidimo, dailės, pavyzdinio mokymo terapijos, savikontrolės ir atsipalaidavimo technikos)</p>	Psichologas	<p>Bendradarbiauti su psichologu dėl vaiko socialinės – emocinės kompetencijos ugdymo galimybių namuose ir pažangos vertinimo.</p>	

Poveikio rezultatų vertinimas: 1 – padaryta pažanga, 0 – nepadaryta pažanga

Planą parengė: logopedė - _____, psichologė - _____, klasės mokytoja - _____

(mokytojo, švietimo pagalbos specialisto vardas, pavardė, parašas)

Tėvai (globėjai, rūpintojai) _____

(Vardas, pavardė, parašas)

Literatūra ir šaltiniai:

Fonetiniai sutrikimai:

A. Fiurst, L. Paulauskienė, L. Angilovienė. Klausau, girdžiu, tariu, rašau. Šiauliai: Lucilijus, 2015.

A. Fiurst, L. Paulauskienė. Žodžių lietus. Šiauliai: Lucilijus, 2016.

A. Fiurst, L. Paulauskienė. Ridenk kamuoliuką, pavadink paveiksluką. Šiauliai: Lucilijus, 2019.

A. Fiurst, L. Paulauskienė. Išgirk, išstark, surask. Šiauliai: Lucilijus, 2020.

A. Andrianova. Įsimink ir kalbėk. Šiauliai: Lucilijus, 2020.

Sklandaus kalbėjimo sutrikimai:

R. Ivoškuvienė, V. Makauskienė. Sklandaus kalbėjimo sutrikimai: teorija ir praktika. Šiauliai. 2019.

R. Ivoškuvienė, V. Makauskienė. Tėvų ir vaiko interakcijos programa mikčiojimui įveikti. 2020.

V. Makauskienė, R. Ivoškuvienė. Logopedinė pagalba mikčiojantiems mokiniams. Kaunas: Vitae Litera, 2019.

N. Žutautienė. Padėkime mikčiojančiam vaikui. Kaunas: Vitae Litera, 2013.

Fonologiniai sutrikimai:

L. Liutvinienė. Užduotys būsimam pirmokui. Vilnius: Presvika, 2021

A. Kairienė, J. Lymantienė. Draugaukime su garsais Z S C Dz. Šiauliai: Lucilijus, 2016.

A. Kairienė, J. Lymantienė. Draugaukime su garsais Š Ž Č Dž. Šiauliai: Lucilijus, 2016.

A. Kairienė, J. Lymantienė. Draugaukime su garsais R ir L, K ir G, T ir D, P ir B, Ė ir IE, O ir UO. Šiauliai: Lucilijus, 2017.

I. Ruželienė. Mokausi skirti garsus. Vilniū: Presvika, 2014.

A. Andrianova. Močiute, seneli, pažaiskim raidelėm. Šiauliai: Lucilijus, 2018.

A. Kvičiuvienė. Gal girdėjai, gal matei: i ir y, u ir ū. Šiauliai: Lucilijus, 2014.

J. Džiuvienė. Garsų diferencijavimo užduotys, formuojant kalbos gramatinę sandarą. Šiauliai: Lucilijus, 2012.

R. Gedutienė. Disleksijos archipelagas. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2018.

R. Gedutienė. Disleksija – nuo įvertinimo iki įveikos. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2018.

Kalbos neišsivystymas:

R. Choromskienė, D. Šukienė. Žaidimai su paveikslėliais. Šiauliai: Šiaulių kalbos korekcijos centras, 2015.

A. Andrianova. Žaisk ir kalbėk. Šiauliai: Lucilijus, 2016.

I. Greviškienė. Kalbos ugdymo pratybos 5 klasei I ir II dalis. Šiauliai: Lucilijus, 2014.

A. Bitienė, R. Markauskienė, J. Uljanovienė. Užduotys būdvardžio linksniams įtvirtinti. Vilnius: Žuvėdra, 2008.

R. Markauskienė, J. Uljanovienė. Užduotys veiksmažodžių vartojimui įtvirtinti. Vilnius: Agnus Dei, 2008.

J. Lemberdienė, R. Toleikienė. Žodžių karalystė. Vilnius: Žuvėdra, 2009.

R. Markauskienė, J. Uljanovienė. Užduotys skaitvardžių vartojimui įtvirtinti. Vilnius: Homo liber, 2010.

